

DOI 10.57589/srl.v70i2.4024
UDK 821.163.42'282.09-2"18"

Goranka Šutalo

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Filozofska fakulteta Univerze v Zagrebu)
gsutalo@ffzg.hr

PROSVJETITELJSKI ELEMENTI DVIJU ANONIMNIH KAJKAVSKIH DRAMA
S POČETKA 19. STOLJEĆA: *ČINI BARONA TAMBURLANA* (1801)
I *MISLIBOLESNIK ILITI HIPOKONDRIJAKUŠ* (1803)¹

U radu se nastoje preciznije opisati prosvjetiteljski elementi dviju anonimnih kajkavskih drama (*Čini barona Tamburlana*, *Mislibolesnik iliti Hipokondrijakuš*) koji se promatraju u kontekstu katoličko-prosvjetiteljskog rada zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca i ekonomskih ideja Nikole Škrleca Lomničkog. Pritom se uzimaju u obzir specifičnosti žanrovskog određenja i poetike sjemenišnih kajkavskih drama kao i politički kontekst francusko-austrijskih ratova te prodiranja ideja Francuske revolucije (jakobinci) na prostor središnje (Banske) Hrvatske.

Gljučne riječi: katoličko prosvjetiteljstvo, kameralizam, sjemenišno kazalište u Zagrebu, Maksimilijan Vrhovac, Nikola Škrlec Lomnički

This article attempts a more precise description of Enlightenment elements in two anonymous Kajkavian dramas (*Čini barona Tamburlana*, *Mislibolesnik iliti Hipokondrijakuš*) on the background of the Catholic Enlightenment work of Maksimilijan Vrhovac and economic ideas of Nikola Škrlec Lomnički. The definition and poetics of the Kajkavian seminary drama genre are also taken into account, as well as the political contexts of the Franco-Austrian wars and the penetration of (Jacobin) ideas associated with the French Revolution into the area of Central Croatia.

Keywords: Catholic Enlightenment, cameralism, seminary theater in Zagreb, Maksimilijan Vrhovac, Nikola Škrlec Lomnički

1. Uvod

Korpusu anonimne kajkavske drame² (Batušić 2002: 8) koji nastaje u razdoblju od 1791. do 1834. (s prekidom od 1811. do 1825) »za potrebe repertoara zagrebačkoga sjemenišnog kazališta na Kaptolu ili tek u nekoliko slučajeva za Plemički konvikt na zagrebačkome Gradecu (danas gimnazija u Habelićevoj ulici)« (isto) pripadaju i drame *Čini barona Tamburlana* i *Mislibolesnik iliti Hipokondrijakuš* pisane sjevernohrvatskom kajkavštinom i prikazane u zagrebačkom biskupskom sjemeništu na Kaptolu u kratkom

¹ Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom IP-2020-02-5611 Predmoderna hrvatska književnost u europskoj kulturi: kontakti i transferi.

² Iako su drame adespote, poznata su imena sjemenišnih profesora i bogoslova koji su režirali predstave (Josip Bošnjaković, Marko Mahanović, Josip Šot, Franjo Strehè, Jakob Lovrenčić, Stjepan Korolija i dr.). O korpusu anonimne kajkavske drame vidi: Andrić (1901: 1–77), Fancev (1940: 201–310), Šojat (1962: 175–84), Šojat (1969: 44–52), Šojat (1975: 5–56), Batušić (2002) i dr.

razmaku od godinu dana (1802, 1803).³ Te 2 drame, koje su za razliku od većine spomenutog korpusa dobile i tiskano izdanje, Franjo Fancev (1932: 140) smješta »među najbolje igrokaze repertoara sjemenišnog teatra« pa im je i književna historiografija posvetila nešto više pozornosti (Fališevac 1989: 329–43; Šojat 1991: 23–42, 19–34; Batušić 2001). Iako Nikola Andrić (1901: 74–5) navodi da su izvori za obje drame nepoznati, pretpostavlja da su postojali njemački uzori, no nakon Fancevljevih uvida o utjecajima Molièreova *Gradanina plemića* (*Le Bourgeois gentilhomme*, 1670) na kajkavsku dramu *Čini barona Tamburlana* (Fancev 1932: 140) koja je možda imala i talijanski predložak (Fancev 1940: 218), književna historiografija uzore pronalazi uglavnom u francuskim i talijanskim dramama (S. Batušić 1951: 12; Kombol 1961: 405; Fotez 1967: 22 i dr.). Predložak drame *Mislíbolesnik* Olga Šojat pronalazi u Goldonijevoj komediji *Zaljubljena bolesnica* (*La finta ammalata*, 1751), ali u njemačkoj preradbi Josepha Laudesa *Tobožnja bolesnica ili Čestiti liječnik* (*Die verstellte Kranke oder der rechtschaffene Arzt*, 1767) te uočava utjecaje Molièreovih drama *Kaćiperke* (*Les Précieuses ridicules*, 1659), *Kritika škole za žene* (*La Critique de l'École des femmes* 1663) i *Umišljeni bolesnik* (*La Malade imaginaire* 1673) (Šojat 1991: 39–42).⁴

»Sentimentalnost i didaktičnost«, dvije važne sastavnice »građanske drame, to jest »plačljive komedije« s istaknutim odgojnim ciljevima« (Kolumbić 1978: 106), uvelike karakteriziraju korpus anonimnih sjemenišnih kajkavskih drama čija je poetika povezana »s teorijskim postavkama Johanna Christopha Gottscheda (1700–1766) koji je moralnu ulogu drame smatrao ključnom« (Jug 2018: 87). Taj profesor književnosti i filozofije na sveučilištu u Leipzigu, »predvodnik osamnaestostoljetnog racionalizma u njemačkoj dramskoj teoriji« i štovatelj francuskog neoklasicizma (Carlson 1997: 9, 13), u svom se teorijskome spisu *Pokušaj kritičkog pjesništva* (*Versuch einer critischen Dichtkunst*, 1730) oslanja i na filozofiju Christiana Wolffa (1679–1754) koji polazi od osnovnih načela Leibnizove filozofije, stavljajući »zdrav razum« u središte ljudskog života, a »osobnu ovozemaljsku sreću« definira »životnim ciljem« čiji je preduvjet etički uređeno društvo (Sekulić 2003: 75). Gottschedove teorijske postavke, kako je to istaknula Saša Potočnjak (2011: 24), preuzima Matija Petar Katančić u *Knjižici o ilirskom pjesništvu izvedenoj po zakonima estetike* (*De poesi illyrica libellus ad leges aestheticæ exactus*, 1817) koji u široj definiciji drame i užoj komedije ističe važnost primjera za osobni život (Katančić 1984: 175–76). Iako se dvije drame koje analiziram u radu žanrovski mogu odrediti kao komedije, one su ujedno i *pelde*, odnosno poučni

³ Kraću i mlađu verziju drame o barunu Tamburlanu (u mlađoj redakciji naslov glasi *Baron Tamburlanović ili pelda nerazumnoga potrošliva*) prvi je put objavio Milivoj Šrepel (1897: 68–84). Riječ je o drami koja se sastoji od jednog čina, radnja je smještena u Krapinu, a Šrepel je datira u 1825. godinu (Šrepel 1897: 68). Dužu i stariju verziju drame, čija je radnja smještena u Dubrovnik i sastoji se od 3 čina, objavio je Franjo Fancev (1940: 201–310) koji je utvrdio da je starija redakcija napisana 1801. (pod naslovom *Čini barona Tamburlana*), a izvodila se 1802, 1807, 1831. i 1834. Prema Fancevljevu izdanju dramu je za *Pet stoljeća hrvatske književnosti* priredio Marko Fotez (1967: 337–81). Služeći se rukopisom drame *Mislíbolesnik* iliti *Hipokondrijakuš*, koji se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Nikola Batušić (2001) priredio je kritičko izdanje djela te utvrdio da se drama prvi put u sjemenišnome kazalištu prikazivala 1803. a potom i 1808. godine. Batušić navodi kako manuskript iz 1803. ne posjedujemo, a onaj iz 1808. pisalo je više ruku (Batušić 2001: 8). Prema O. Šojat (1991: 30) drama je za izvođenje priređena 1802.

⁴ O. Šojat (1991) pozabavila se i pitanjem autorstva ovih drama koje obje pripisuje Nikoli Neraliću, no N. Batušić (2001: 93–6) osporio je autorične tvrdnje te pitanje autorstva obju drama i dalje ostaje otvoreno.

primjeri za osobni život koji treba biti moralno ispravan.⁵ Na temelju tako naglašene izvanestetičke, društvene funkcije, ali uzimajući u obzir i poetička obilježja klasicizma, Dunja Fališevac (1989: 334) *Čini barona Tamburlana* žanrovski definira kao »klasicističku komediju s prosvjetiteljskim pomakom« s čime će se složiti i Batušić (2001: 15) koji će jednaku žanrovsku odrednicu primijeniti i na *Mislibolesnika*.

Anonimne kajkavske drame s kraja 18. i početka 19. stoljeća razlikuju se od isusovačkih školskih prikazivanja svojom svjetovnom (Šojat 1969: 46) i urbanom tematikom kojom se približavaju sferama »europskog građanskog društva«, naznačuju »protopreporodne inicijative« te uz »pedagoško-vjersko prosvjetiteljstvo« imaju velike »zasluge za transfer sentimentalizma i bidermajera u našu sredinu« (Batušić 2002: 19–20). Riječ je o dramskome korpusu koji nastaje nakon smrti Josipa II, pod okriljem zagrebačkoga biskupa Maksimilijana Vrhovca (1787–1827) koji upravu zagrebačkog sjemeništa preuzima 1790. godine te pokreće rad Sjemenišnog teatra koji je »bio rasadnik dalekosežnih Vrhovčevih namjera te je izvršio zadatke koje mu je biskup povjerio« (Šojat 1991: 26). Prosvjetiteljske elemente dviju kajkavskih drama nastojat će stoga preciznije sagledati u kontekstu katoličko-prosvjetiteljskog⁶ rada biskupa Vrhovca i ekonomskih ideja Nikole Škrleca Lomničkog (1729–1799) koje se mogu uočiti u navedenim dramama (Prohaska 1916: 6). Pritom u obzir uzimam i specifičnosti žanrovskog određenja i poetike sjemenišnih kajkavskih drama kao i politički kontekst francusko-austrijskih ratova te prodiranja ideja Francuske revolucije (jakobinci) na prostor središnje (Banske) Hrvatske.

2. Sjemenišno kazalište u Zagrebu u kontekstu katoličko-prosvjetiteljskog djelovanja zagrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca

Da je M. Vrhovac⁷ pripadao tzv. »jozefinističkoj inteligenciji« (Kolarić 1995a: 313) pokazuje i njegova pozicija ravnatelja Generalnog sjemeništa u Pešti (od 1785. do proglašenja za biskupa 1787) i to kao rezultat izbora austrijskog benediktinskog opata Franza Stephana Rautenstraucha (1734–1785).⁸ Vrhovac je naime još i kao ravnatelj

⁵ Prema Marvinu Carlsonu (1997: 9) dva su ključna pitanja u Gottschedovim tekstovima: »ustrajavanje na moralnoj ulozi drame te traženje stvarne istovjetnosti dramske i empirijske zbilje«. Gottsched je, kako to Carlson (1997: 10) pojašnjava, prilično strog i kada je u pitanju jedinstvo mjesta i vremena, a glavni razlog za to je »istinolikost« jer su »najbolje priče one u kojima se pozumičko vrijeme i stvarno vrijeme točno poklapaju« pri čemu bi scena trebala biti »bliska povijesnoj stvarnosti«.

⁶ Katoličko prosvjetiteljstvo precizno je definirao njemački teolog i povjesničar Ulrich L. Lehner koji ga tumači kao »heuristički koncept koji opisuje različite fenomene koje su podržavali katolički intelektualci u 18. i ranom 19. stoljeću, [...] inspiriran je reformama Tridentskog koncila, ali i modernom protestantskom mišlju [...] te nastoji pokazati da katolicizam može biti privlačan akademskim i političkim elitama jer je kompatibilan s racionalizmom te je u stanju prigrliti moderne ekonomske i znanstvene teorije« (Lehner 2010: 2–3). Više o katoličkom prosvjetiteljstvu vidi Lehner (2016).

⁷ O Vrhovcu vidi Deželić (1904), Kolarić (1995b: 427–43), Hoško (2007). Zanimljivo je ovdje istaknuti poveznicu između Adama Baltazara Krčelića (1715–1778), Nikole Škrleca Lomničkog (1729–1799) i Maksimilijana Vrhovca (1752–1827) jer su se sva trojica školovala u Beču i Bologni. Usp. Shek Brnardić (2009: 124–52). Na temelju dopisivanja između N. Škrleca i M. Vrhovca Josip Kolanović (2000: 176, 171–80) zaključuje kako je riječ o bliskom i prijateljskom odnosu dvojice istomišljenika.

⁸ Više o tome vidi Deželić (1904: 17), Kolarić (1995b: 428).

Generalnog sjemeništa u Zagrebu (1783–1785) preustrojio odgoj budućih svećenika prema Rautenstrauchovim uputama u duhu jozefinskih reformi što ukazuje na to da je »Vrhovac bio čovjek povjerenja Josipa II. i odan prosvjetiteljskim i jozefinističkim idejama« (Kolarić 1995b: 429).⁹ Rautenstrauchova reforma teoloških studija, prema Davidu Sorkinu, odmiče se od »skolastičke spekulacije« (Sorkin 1999: 209) u korist studija historiografije što će rezultirati naglašenijom »praktičnom orijentacijom pod utjecajem protestantske pedagogije« (isto). Stoga će upravo generalna sjemeništa, pod utjecajem Rautenstraucha i Antona Wittole odgajati »svećenike koji će širiti katoličko prosvjetiteljstvo¹⁰ združivanjem istinske pobožnosti, praktičnog znanja (koje se odnosi, primjerice, na agrikulturu) i domoljublja« (Sorkin 1999: 209). Godine 1799, nakon preuzimanja i u sklopu preuređenja Bogoslovnog sjemeništa u Zagrebu, Vrhovac je proglasio nova pravila za sjemenište pod naslovom *Systema educationis cleri juniori sin Seminario diocesano Zagrabienisi* u kojima ističe kako se u sjemeništu »neće upravljati tek prema dekretima tridentskog sabora, nego i po unutarnjim razlozima odgoja« (Škrebilin 1944: 689) u čemu se, prema Hošku (2007: 76), krije »jozefinističko shvaćanje odgoja budućih svećenika«. Iako je Vrhovac za izbor literature u sjemeništu slijedio preporuke opata Rautenstraucha, izostavio je djela galikanista (Fleury i Bossuet), jansenista (Nicole i Duguet) pa i Muratoria, kritičnog prema baroknoj pobožnosti (Hoško 2007: 87). S druge pak strane od pitomaca zagrebačkog sjemeništa tražio je da čitaju djelo *Pastor bonus* (Mecheln, 1689) jansenističkog pisca Jana Opstraeta (Hoško 2007: 88). Dakle uz oslonac na jansenističku literaturu Vrhovac gradi lik svećenika koji se razlikuje od onog u tridentskome vremenu i kojemu postaje važno poučavati opće dobro i korist »za opći napredak« (Hoško 2007: 120). S obzirom na to da je, kako pojašnjava Cesarec (2006: 93), Josip II. upravo kazalištu dao važnu ulogu u širenju ideja prosvjetiteljstva, »za jozefinizma organiziranje i pohađanje kazališnih predstava postaje [...] opća moda što joj neće odoljeti ni tada maleni Zagreb«. Na sjemenišne predstave dolazio je i biskup Vrhovac što potvrđuju njegovi dnevnički zapisi¹¹ u kojima se uz godinu 1808. pojavljuje podatak da je 28. 2. navečer bio na predstavi u sjemeništu (Vrhovac 1987: 297). Upravo se te godine u sjemeništu reprizirala drama *Mislibolesnik* (prvi put izvedena 22. 2. 1803), a na temelju titule *Preizvišeni* kojom započinje tekst *Zahvale* na kraju predstave,¹² N. Batušić korigira teze Olge Šojat (1991: 35) koja smatra da je Vrhovac bio na predstavi 1803. godine te navodi da je titula, koja se odnosila na zagrebačkog biskupa, naknadno umetnuta i to tada kada su glumci saznali da će ih biskup posjetiti (Batušić 2001: 93), dakle 1808, što spomenuti *Dnevnik* potvrđuje. Iste

⁹ Kako navodi F. E. (Franjo Emanuel) Hoško (2007: 81), »ravnatelj generalnih sjemeništa imenovala je država, što je bio očit znak da su te ustanove prije svega bile u funkciji države«.

¹⁰ Prema Harmu Kluetingu katoličko prosvjetiteljstvo u Austriji, odnosno habsburškim nasljednim zemljama, pod snažnim je utjecajem Italije (Milansko je vojvodstvo dio Svetog Rimskog Carstva) u kojoj se u vrijeme papa Inocenta XI. (1676–1689) i Inocenta XII. (1691–1700) događa otpor prema baroknome katolicizmu potaknut tridentskim reformama i jansenističkim utjecajima (Klueing 2010: 128–29) koje predvodi Lodovico Antonio Muratori, »talijanski učenik Christiana Wolffa« (Shek Brnardić 2009: 27). Jozefinizam je za Kluetinga »specijalna austrijska manifestacija europskog prosvjetiteljstva« (Klueing 2010: 139) i, uz jansenizam, važna sastavnica austrijskog katoličkog prosvjetiteljstva.

¹¹ Vrhovčev latinski *Diarium* na hrvatski su preveli i priredili Metod Hrg i Josip Kolanović pod uredništvom Dragutina Pavličevića. Riječ je o zapisima iz razdoblja od 1801. do 1809. Vidi Vrhovac (1987).

¹² Tekst *Zahvale* jedini je sačuvan iz rukopisa 1803, a prenesen je na kraj rukopisa iz 1808. koji posjedujemo (Batušić 2001: 93, 95).

godine 10. 2. Vrhovac (1987: 293) spominje neredu u sjemeništu zbog kojih je zabranio »održavanje šaljivih igrokaza i ostalih pokladnih zabava« da bi ih već 12. 2. pitomcima ponovno dopustio, ali uz opomenu (Vrhovac 1987: 295). Neredu u sjemeništu Vrhovac spominje i 1807. s objašnjenjem kako smiruje pitomce jer su »htjeli preinačiti šešire« (Vrhovac 1987: 169) na temelju čega O. Šojat (1991: 32) iznosi pretpostavku o odjecima Francuske revolucije među bogoslovima u sjemeništu koji su pristajanje uz nove ideje možda simbolično željeli izraziti nošenjem *frigijske kape*. Takvi se odjeci, prema O. Šojat, mogu uočiti i u dvjema kajkavskim revolucionarnim pjesmama (*Paškvil* i *Fama volat*) koje su se na kraju 18. stoljeća u Zagrebu anonimno pojavile, a sadržajno, kroz oštru kritiku plemstva i svećenstva, ukazuju na to »da su u Hrvatskoj postojale snage koje su se priklanjale idejama francuske revolucije« (Šojat 1970: 211).¹³ S obzirom na to da se Vrhovca dovodilo u vezu sa spomenutim revolucionarnim pjesmama,¹⁴ opat Ignjat Martinović (1755–1795), vođa jakobinske zavjere, optužio ga je i za suradnju s ugarskim jakobincima,¹⁵ no 1795. biskup je oslobođen optužbi, a Martinović je pogubljen zajedno s pristašama (Pavličević 1987: 55). Vrhovčevo protunapoleonsko raspoloženje Velimir Deželić (1904: 151) oprimjeruje »pobudnom besjedom« koju je biskup sam sastavio »za agitaciju proti Napoleonu«, a koju su župnici trebali čitati u crkvi umjesto propovijedi.¹⁶

Premda nesklon revolucionarnim idejama francuskih jakobinaca, Vrhovac je kao slobodni zidar¹⁷ i čovjek od povjerenja Josipa II. bliži svjetonazoru austrijskih katoličkih prosvjetitelja. Naime katoličko prosvjetiteljstvo svoje pristaše pronalazi i među klerom i među laicima, no važnu ulogu u širenju takvih ideja imali su »biskupi, sveučilišni profesori i državni službenici« (Lehner 2010: 39). S obzirom na to da su masonske lože, kao i ostala tajna društva, bile važne komunikacijske mreže katoličkih prosvjetitelja u »posljednjoj četvrtini 18. stoljeća« (Lehner 2010: 41), Vrhovčeva pripadnost slobodnim zidarima otkriva upravo njegovu bliskost svjetonazoru katoličkih prosvjetitelja.

¹³ Riječ je o pjesmama koje su krajem 18. stoljeća (tijekom prvog rata između Austrije i Francuske 1792–1797) objavljene u rukopisu kao letci (*Paškvil* 1794, *Fama volat* 1796). Prvu pjesmu spominje i Vrhovac, kako navodi O. Šojat, u pismu na latinskom od 17. ožujka 1794. te ju ujedno i datira u tu godinu, a primjerak *Paškvila* nađen je među Vrhovčevim spisima. Vidi Šojat (1970: 217–22).

¹⁴ Prema O. Šojat, od tri sačuvana primjerka pjesme *Paškvil* koji se čuvaju u Budimpešti, István Szeli objavio je prijepis drugog primjerka koji se čuva među spisima biskupa Vrhovca u spomenutom gradu. U tom su primjerku dodane riječi »horvackoga« i »kilotine« pa naslov glasi *Pasqvil / Od nekoiega Horvackoga vrednoga Quilotine Francuza vu / Zagrebu van dan vu Fassenszko vreme rasztepen* 1794. Te su umetnute riječi, prema O. Šojat (1970: 215–16), vjerojatno imale funkciju pokazati kako Vrhovac ne podržava ideje koje su u pjesmi iznesene.

¹⁵ Juraj Kolarić (1995b: 430–31) navodi kako Martinović optužuje Vrhovca jer se u njegovoj knjižnici »nalaze revolucionarna djela koja daje čitati i svojim svećenicima koje je kao rektor sjemeništa sam odgojio«.

¹⁶ Vidi Deželić (1904: 151). Usp. Cesarec (2006: 92).

¹⁷ Prema J. Kolanoviću (1981: 8), Vrhovčevo se članstvo među slobodnim zidarima može utvrditi »za godine 1778–1785, dakle neposredno nakon dolaska iz Bologne pa do odlaska na službu ravnatelja Generalnog sjemeništa u Pešti 1786. godine«. Nakon što je imenovan za zagrebačkog biskupa 1787, napominje Kolanović, nema sigurnih podataka o Vrhovčevoj pripadnosti slobodnim zidarima. Unatoč tome, navodi Kolanović (1981: 11), taj podatak ne pojašnjava previše Vrhovčevo odbacivanje slobodnog zidarstva jer »je to bio opći tijek razvoja slobodnog zidarstva u Habsburškoj Monarhiji« koje je Josip II. 1785. stavio pod državni nadzor.

3. Što je prosvjetiteljsko u dramama *Čini barona Tamburlana i Mislibolesnik* ili *Hipokondrijakuš*?

Baron Tamburlanovič ili pelda nerazumnoga potrošljivca, kako glasi naslov mlađe redakcije ove drame, u cijelosti je poučna *pelda* kojoj je u središtu kritika rasipnosti starog baruna Tamburlana, svojevrsne metonimije »hrvatske plemićke ideologije« (Rapacka 1996: 25) suočene s krizom na početku 19. stoljeća. Kao antipod starome barunu pojavljuje se mlad i školovan barun Tamburlano koji želi preuzeti upravu nad imanjem, pozivajući se pritom na oporuku svog djeda prema kojoj, ako najstariji sin pravi dugove, ima dužnost predati imanje drugom članu obitelji. Na toj antitezi stari–mladi, neobrazovani–obrazovani, konzervativni–napredni, nerazumni–razumni, beskorisni–korisni oblikuje se čitav dramski zaplet koji će na kraju biti razriješen u skladu s moralno-didaktičkim ciljem *pelde*, Tamburlanovim priznanjem krivnje koja drugima treba poslužiti kao pouka:

Tamburlano: Vsi drugi naj si z mene peldu zemeju kak dalko vsakoga nerazumno potrošenje dopeljati mora (III, 9, 381).¹⁸

Radnja duže verzije smještena je u Dubrovnik¹⁹ te *fiškališ* (odvjetnik) Vrtirep nastoji uvjeriti *raguzansku gospodu* da Tamburlano treba biti *ablegat* (izaslanik) u Carigrad. Pritom Vrtirep nagovara starog baruna na povećanje troškova i pridaje mu titulu *ekscelencija* koja nije primjerena njegovu statusu osiromašenog nižeg plemića čiji je otac bio trgovac te je titulu baruna dobio jer je carskoj vojsci darovao žito. Ni u Ratu za španjolsko naslijeđe Tamburlano se ne uzdiže iznad čina poručnika, odnosno kapetana. To ga ne sprečava da gomila ogromne troškove i živi preko mogućnosti po uzoru na »kult užitka« (Shek Brnardić 2013: 197) visokoga plemstva *galantnoga stoljeća*²⁰ na što ga nagovara *fiškališ*:

FIŠKALIŠ: [...] bilo bi dobro da se oni vu stanoviti autoritas postave [...], da malo vekše stroške čine; husare, kojnje, hintove, goščenja povekšaju. (I, 1, 338)

U skladu s navodnom *ablegacijom* u Carigrad su i novi troškovi koje Tamburlano planira i priopćuje nadstojniku gospodskog imanja, *prefektusu* – novi namještaj, odjeća i cipele »poleg nove mode« (I, 5, 342), povrće iz vrta treba počupati i posaditi divlji kesten za hladovinu gospodi – u čemu se prepoznaje kritika rastrošnoga plemstva koje, poput Tamburlana, odgovornost za troškove svaljuje na *prefektusa* i upravitelja gospodskog imanja *dvorskog* koji upozorava i na nezadovoljstvo kmetova. Ono što je u drami antifeudalno iscrpljuje se stoga primarno u kritici Tamburlanove rastrošnosti zbog koje su na gubitku i seljaci i građani, odnosno obrtnici (sedlar, stolar) i trgovci kod kojih se Tamburlano zadužuje. Stoga se u Tamburlanovu odgovoru *dvorskom* »Više je nam lepi vrt nego vsa tvoja pšenica« (I, 5, 343) najbolje uočava kritika starog

¹⁸ Svi citati u radu preuzeti su iz Fotezova izdanja starije i duže verzije drame (nastale prema Fancevljevu izdanju) objavljene 1967. u ediciji *Pet stoljeća hrvatske književnosti*.

¹⁹ O smještanju radnje u Dubrovnik kao *komedijografskom minus postupku* vidi Fališevac (1989: 332).

²⁰ Vidi Matasović (2008). I Tamburlano sam za sebe kaže: »Ja sem gavaler i hoću po gavalerski živeti« (I, 8, 346).

feudalnog poretka, rastrošnog i beskorisnog²¹ plemstva koje ne brine za opće dobro nego isključivo za osobni probitak. Takav se obrazac ponašanja osobito kritizira u skladu s doktrinom kameralizma²² prema kojoj su građani »dužni pridonositi »općem dobru« ili »javnoj sreći« (Shek Brnardić 2009: 27). Ta Tamburlanova konstatacija dodatno je problematična i u kontekstu promjena uloge plemstva tijekom druge polovine 18. stoljeća kada »brojni plemići [...] od vlastelina postaju poduzetnici« (Horbec 2018: 184) i aktivno sudjeluju u gospodarstvu čime se zapravo potvrđuje kameralistička doktrina – »u gospodarstvu je korist pojedinca ujedno i interes države« (Horbec 2018: 185). Takve stavove podržava i N. Škrlec Lomnički inspiriran Josefom Sonnenfelsom, Gerhardom van Swietenom i J. H. G. von Justiem »najistaknutijim ličnostima austrijskog kameralizma« koji su se zalagali za smanjivanje »feudalnih prerogativa plemstva« (Stipetić 2000: 159).²³ Mladi barun primoran je stoga zaštititi obiteljski imetak od vlastitoga strica, »nerazumnog potrošivca« (I, 9, 348), kako ga sam naziva, te je njegovo djelovanje u duhu kameralizma i Škrlečevih reformi jer se brigom za obiteljsko imanje ujedno brine i za interes države, odnosno zajedničku korist i opće dobro. Pritom mladi barun ipak neće zaboraviti na nerazumna strica kojem ne želi zlo jer ga misli »dostojno do smrti dohraniti« (I, 9, 348). Uz pomoć *prefektuša* i sluga Andraša Šegavca koji se preoblači u turskog *tolnačnika* (savjetnika) mladi barun uspijeva uvjeriti starog Tamburlana da k njemu dolazi turski carski *ablegat* kako bi mu predao carski red pa tako zahvaljujući varci raskrinkava Tamburlana i *fiškališa*, a član dubrovačkog Velikog vijeća, simptomatičnog imena Pravdomerič, na temelju iscrpnog *prefektuseva* izvještaja o приходima i rashodima imanja za razdoblje od 1799. do 1802, uočava da je učinjeno više troškova nego prihoda te izriče kaznu *fiškališu*, 12 godina na galiji, nakon čega Tamburlano priznaje krivnju.

Radnja drame *Mislibolesnik* smještena je u feudalnu sredinu, prema Batušićevoj (2001: 13) pretpostavci u plemićku kuriju na rubu neke manje urbane sredine, u kojoj žive braća Ferdinand i Laslo, obojica grofovi, dakle ugledniji i više rangirani feudanci od, primjerice, baruna Tamburlana. Unatoč tome, i ova *antifeudalno osjenčana komedija* (Batušić 2001: 14) o dvojici braće, hipohondru Ferdinandu i lijenčini Laslu koji nisu sposobni upravljati vlastitim imetkom koji zbog toga želi preuzeti njihov bratič, mladi grof Šandor školovan u Beču, ukazuje na sličnu problematiku kao u prethodnoj drami. Prema Batušiću (2002: 117) Ferdinand je »predstavnik mentaliteta koji je karakterističan za tadanju sliku srednjega hrvatskog plemstva uoči preporodnih gibanja« pa je kritika braće Zadavec, sukladno njihovu društvenom položaju, usmjerena na hipohondriju i ponajprije na lijenost čime se kritizira njihova beskorisnost, hedonizam i nebriga za opće dobro. Dok se Ferdinand, kao i barun Tamburlano, naziva *gavalerom* (kavalirom), lažni doktor Pankracijuš, koji se može usporediti s *fiškališem* Vrtirepom, pokušava, na račun njegove hipohondrije izvući čim više novca, što pokušava spriječiti Dobrovoljič,

²¹ Prema Shek Brnardić upravo korisnost (*utilitas*) u vrijeme prosvjetiteljstva postaje »jedino mjerilo stvari« (Shek Brnardić 2009: 30).

²² O tome vidi Horbec (2018: 54, 55, 61, 185).

²³ S obzirom na to da je plemstvo »bilo nužno za održanje habsburške vlasti«, kako ističe Horbec (2018: 283), »cilj reformi nije bio ukinuti staleške privilegije i slobode nego zadržati one koje koriste svrsi države u razvoju«. Prema I. Horbec (2018: 501), Nikola Škrlec svrhu države vidi u ostvarenju općeg dobra, ali je ipak kritičan prema apsolutnoj vlasti.

niži plemić i prijatelj grofa Ferdinanda koji mu pronalazi pravog, obrazovanog doktora Fausta. Doktor Pankracijuš poziva se na Sveučilište u Padovi, no Ferdinandu daje lažne pilule od kruha što će doktor Faust, školovan na Sveučilištu u Beču, raskrinkati. Pankracijuš ga pritom optužuje da je »brovnijanec« (III, 7, 85),²⁴ no doktor Faust se ne brani i prijeti Pankracijušu da će ga prijaviti Sveučilištu u Beču kao nadriliječnika. I iz sukoba dvojice doktora izranja suprotnost nazadno–moderno jer je doktor Faust, kao pristalica medicinskog pristupa škotskog liječnika Johna Browna (1735–1788) koji napušta liječenje samo puštanjem krvi te bolest tumači kao posljedicu prejakih ili preslabih podražaja (Batušić 2001: 85), predstavnik novog sustava liječenja o kojemu je u svojim *Uspomenama* za razdoblje od 1725. do 1814. pisao i grof Adam Oršić Slavetički konstatirajući kako je za njegova života »medicina doživjela jake promjene« (Oršić Slavetički 1943: 94). Utjecaj *brownianizma* (Batušić 2001: 85) u Europi osjetio se ponajprije u Italiji i Njemačkoj, a otuda se vjerojatno proširio u Habsburšku Monarhiju. Prema I. Horbec (2018: 448), polovinom 18. stoljeća počinje sustavnija briga države za zdravstvo što prati i Swietenova reforma Medicinskog fakulteta u Beču »koji je postao baza cjelokupnog zdravstvenog osoblja u Monarhiji«, a »odredbama iz 1749. i 1755. Medicinski fakultet u Beču i službeno je postavljen za vrhovnu instituciju koja je kontrolirala stručnost svih liječnika u Monarhiji«. Prema tim odredbama nadriliječništvo se moralo prijavljivati vlastima, a propisane su i etičke obveze liječnika prema pacijentu »pri čemu su se liječnici morali pridržavati kršćanskih načela i kao jedini cilj imati izlječenje bolesnika bez obzira na njegovo imovinsko stanje« (Horbec 2018: 449). Doktor Faust stoga djeluje u skladu sa spomenutim odredbama iz kojih proizlazi njegovo djelovanje pa i prijatnja Pankracijušu da će ga prijaviti vlastima.

I u ovoj je drami snažna antiteza stari–mladi te se uz mlade, ovdje grofa Šandora, vežu pozitivni atributi jer Šandor, kao i mladi barun, postupa razumno i želi preuzeti brigu o vlastitome imanju čime radi u interesu općeg dobra. Iako mladi i obrazovani, mladi barun i grof Šandor bliži su konzervativnim idejama feudalnoga poretka, brinu o svojim stričevima i nisu skloni novinama, odnosno revolucionarnim idejama koje dolaze iz inozemstva što je posebice uočljivo u iskazima grofa Šandora koji, premda školovan u Beču, oštro kritizira strane utjecaje koji kvare domovinu:

O! da bi vsi naši domorodci pogan starine bili ostali, kuliko srećneša ne bi bila naša horvatska zemlja! [...] Novine i nasleđivanje običajev stranskeh orsagov tak su vu naše domovine zrokuvala da vezda gospon i podložnik na nikaj dojtj mora. [...] Moji stareši nesu nigdar po stranskeh orsageh putovali i živelj su pogan navade i običajja horvatskoga, pak su vendar i veliko blago spravili i vnođu hasen domovini doprinesli. Znam pak nekoje koteri su putujuč, stranske običaje vu naš orsag silum vpeljati hoteli, pak kakva im je korist? [...] Otkuda lehko vidim da za moja imanja vu redu držati najpametneše včinim, ako vu gospodarenju način moga oca nasleđival budem (I, 6, 42).

Čini se stoga kako se Šandor direktno distancira od revolucionarnih ideja francuskih jakobinaca što i nije čudno s obzirom na spomenute neredе u sjemeništu (1807. i 1808) i Vrhovčevu prisutnost na predstavi 1808. Mladi grof Šandor, školovan u duhu kameralizma, brine za vlastiti imetak i time zajedničku korist i opće dobro (»na moju i

²⁴ Svi citati u radu preuzeti su iz *Mislibolesnik iliti Hipokondrijakuš*, priredio Nikola Batušić, Zagreb, Disput, 2001.

domovine hasen kanim«, I, 10, 46), no, za razliku od dviju kajkavskih revolucionarnih pjesama s kraja 18. stoljeća, koje su sjemeništarcima zasigurno bile dobro poznate, ne dovodi u pitanje društveni poredak i stalešku klauzulu. On će čak »kakti katolik«²⁵ (III, 8, 87) oprostiti Pankracijušu njegove prevare. Svjetonazorski blizak grofu Šandoru je Dobrovoljič koji grofu Laslu priopćuje da je Ferdinand, po nagovoru Šandorova upravitelja imanja, *hofmajstora* Dobrodeliča (koji zapravo brine o vlastitoj egzistenciji jer ga je strah da će ga mladi grof otpustiti), sklon poslati mladoga grofa na daljnje školovanje čemu se on protivi jer –

kaj se po takvom putovanju mladi ljudi lahko pokvare, pak vu domovinu doneseju vsakojake nove navade. [...] I Bog bi dal da ne bi pobrali vsakojaka slobodna domovini kruto škodлива mišljenja (III, 2, 75).

Tu će argumentaciju Dobrovoljič zaključiti kao pravi katolički prosvjetitelj i to u duhu prosvijećena apsolutizma jer kada se mladi vrate sa školovanja iz inozemstva »nisu verni kralju, niti domovine, niti Bogu« (III, 3, 76). Stoga se kroz lik mladog Šandora i Dobrovoljiča zrcali svjetonazor katoličkih prosvjetitelja i odašilje antirevolucionarna, protujakobinska poruka koju je publika u to vrijeme trebala čuti, posebice zbog toga što je na predstavi bio i sam biskup.

Osim istaknutih, postoje i druge sadržajne podudarnosti između dviju analiziranih drama, primjerice i Ferdinand se poziva na oporuku Šandorova oca kako bi upravljao imanjem, a sluge Mikič i Miško (u *Činima barona Tamburlana*) kritične su prema svojim gospodarima. I *Mislibolesnik* završava povoljnim ishodom u skladu s općim dobrom – Šandor preuzima imanje, stričevi i *hofmajstor* su zbrinuti, a drama je zaključena kao *pelda* protiv lijenosti za koju (za razliku od hipohondrije), kako doktor Faust zaključuje, nema lijeka.

Upliv socijalne i ekonomske problematike prisutan je dakle u obje kajkavske drame koje u radu analiziram, a smatram da ga je potrebno sagledati i u kontekstu »praktične religioznosti« (Lehner 2010: 27) katoličkog prosvjetiteljstva kao i nove uloge svećenika, za koju se zalagao biskup Vrhovac, a koja uključuje bavljenje ekonomskim i agrikulturnim pitanjima koja su u skladu sa zahtjevima katoličkih prosvjetitelja za korisnošću. Takve je poruke u ovim dramama mogla dobiti publika koja se uglavnom sastojala od posebnih uzvanika – zagrebačkih plemića, gradskih senatora, sjemenišnih profesora, svećenika, roditelja pitomaca te sjemenišnih đaka (Šojat 1991: 24).

4. Zaključak

U anonimnim kajkavskim sjemenišnim dramama *Čini barona Tamburlana* i *Mislibolesnik* iliti *Hipokondrijakuš* vidljivi su poetički utjecaji bazirani na teorijskim postavkama J. C. Gottscheda koji se uvelike oslanjao na filozofiju C. Wolffa, mislioca »ranog protestantskog prosvjetiteljstva u Njemačkoj« (Sorkin 1999: 198) koji će bitno

²⁵ Iako je riječ o sjemenišnim dramama, to je jedina konfesionalna odrednica koja se spominje. Ona međutim izostaje u drami *Čini barona Tamburlana*.

utjecati i na katoličke prosvjetitelje u Austriji (Klueting 2010: 153). Transfer ideja vidljiv je stoga u utjecaju (austrijskog) katoličkog prosvjetiteljstva koje ponajprije karakterizira djelatnost biskupa Vrhovca pod čijim se okriljem i razvija kazališna djelatnost u zagrebačkome sjemeništu. Inspiriran Rautenstrauchovim uputama u duhu jozefinskih reformi Vrhovac teži izgradnji novog lika svećenika koji će djelovati za zajedničku korist i opće dobro pa se takve ideje promiču i u analiziranim dramama. U tom je smislu važan upliv socijalne i ekonomske problematike te oslonac na ekonomske ideje Nikole Škrleca, bliskog Vrhovčeva prijatelja. Iako književna historiografija (Šojat 1991: 30; Batušić 2001: 14) ističe antifeudalni ton ovih drama, mislim da se on može preciznije opisati kao kritika (ovdje rasipnog i lijenog) ponašanja plemstva pri čemu se ne dovodi u pitanje staleški društveni poredak. Time se ove 2 drame uvelike razlikuju od kajkavskih revolucionarnih pjesama u kojima dolazi do izražaja oštra kritika plemstva i svećenstva. Mladi barun i grof Šandor neskloni su francuskim revolucionarnim idejama, a pritom bliski korisnome djelovanju u duhu kameralizma i katoličkog prosvjetiteljstva te se stoga čini kako su obojica svjetonazorski oblikovani upravo prema očekivanjima biskupa Vrhovca koji je bio prisutan na dramskoj izvedbi *Mislibolesnika* 1808. Premda Batušić (2002: 19–20) ističe da anonimne kajkavske drame s kraja 18. i početka 19. stoljeća naznačuju »protopreporodne inicijative«, smatram da su sadržaji u dvjema analiziranim dramama ipak bliži svjetonazoru austrijskih katoličkih prosvjetitelja 18. stoljeća. Teza koja možda ide u prilog tome jest i shvaćanje domoljublja koje je u obje drame blisko osamnaestostoljetnom konceptu *patriotizma* koji I. Horbec pojašnjava osvrtnom na radove Josepha von Sonnenfelsa –

koji su uvelike odražavali i razmišljanja tadašnje intelektualne elite, u kojima se pojam »patriotizam« odvaja od plemstva i njihove specifične uloge u društvu i politici te se počinje prebacivati na cjelokupno građanstvo – ono koje djeluje, radi i razmišlja u korist »općega dobra« (Horbec 2018: 503).

IZVORI I LITERATURA

- Nikola ANDRIĆ, 1901: Izvori starih kajkavskih drama. *Rad JAZU* (Knjiga 146). 1–77.
- Nikola BATUŠIĆ, 2001: *Mislibolesnik iliti Hipokondrijakuš*. Zagreb: Disput.
- Nikola BATUŠIĆ, 2002: *Starija kajkavska drama*. Zagreb: Disput.
- Slavko BATUŠIĆ, 1951: Komediografija Tita Brezovačkoga. *Djela Tituša Brezovačkoga*. Ur. Josip Badalić. SPH knjiga 29. Zagreb: JAZU. 9–44.
- Teodora SHEK BRNARDIĆ, 2009: *Svijet Baltazara Adama Krčelića*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest Zagreb.
- Teodora SHEK BRNARDIĆ, 2013: Intelektualni razvoj. *U potrazi za mirom i blagostanjem Hrvatske zemlje u 18. stoljeću*. Ur. Lovorka Čoralčić. Zagreb: MH. 195–218.
- Marvin CARLSON, 1997: Njemačka do Hegela. *Kazališne teorije 2*. Zagreb: Hrvatski centar ITI. 7–52.
- Ivan CESAREC, 2006: Maksimilijan Vrhovac i sjemenišno kazalište u Zagrebu. *Biskup Maksimilijan Vrhovac i njegovo djelo*. Ur. Alojz Jembrih. Donja Stubica, Zagreb. 91–115.

- Velimir DEŽELIĆ, 1904: *Maksimilijan Vrhovac (1752-1827)*. Zagreb: Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek).
- Dunja FALIŠEVAC, 1989: Čini barona Tamburlana – klasicistička i prosvjetiteljska građanska komedija. *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*. Ur. Viktor Žmegač. Zagreb: SNL. 329–43.
- Franjo FANCEV, 1932: O drami i teatru kaptolskoga Zagreba. *Hrvatsko kolo* (Knjiga 13). 134–49.
- Franjo FANCEV, 1940: Dva igrokaza hrvatske kajkavske dramatike iz početka 19. vijeka. *Građa za povijest književnosti hrvatske* (Knjiga 15). 201–310. [Na mreži](#).
- Marko FOTEZ (prir.), 1967: *Čini barona Tamburlana. Igrokaz*. Zagreb: Zora Matica hrvatska. 337–81.
- Ivana HORBEC, 2018: *Prema modernoj državi. Uprava i politika u Banskoj Hrvatskoj 18. stoljeća*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest.
- Franjo Emanuel HOŠKO, 2007: *Biskup Vrhovac između baroka i liberalizma*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Kristina JUG, 2018: *Anonimne kajkavske dramske adaptacije s kraja 18. i početka 19. stoljeću hrvatskoj književnosti i kulturi*. Doktorska disertacija. Zagreb. [Na mreži](#).
- Matija Petar KATANČIĆ, 1984: *Knjižica o ilirskom pjesništvu izvedena po zakonima estetike*. Ur. Josip Cvenić, prev. Stjepan Sršan. Zagreb, Samobor: Izdavački centar »Revija«, Radničko sveučilište »Božidar Maslarić« Osijek. 107–202.
- Harm KLUETING, 2010: The Catholic Enlightenment in Austria or the Habsburg Lands. *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*. Ur. Ulrich L. Lehner i dr. Leiden, Boston: Brill. 127–60.
- Josip KOLANOVIĆ, 1981: Jedna sporna epizoda iz života Maksimilijana Vrhovca. *Croatica Christiana Periodica* 5/7. 1–28. [Na mreži](#).
- Josip KOLANOVIĆ, 2000: Dopisivanje Nikola Škrlec – Maksimilijan Vrhovec. *Nikola Škrlec Lomnički 1729–1799*. Sv. 2. Ur. Eugen Pusić i dr. Zagreb: HAZU, HDA, Pravni fakultet u Zagrebu. 171–80.
- Juraj KOLARIĆ, 1995a: Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji. *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094–1994*. Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića. Ur. Antun Škvorčević. Zagreb: Nadbiskupija zagrebačka. 309–16.
- Juraj KOLARIĆ, 1995b: Maksimilijan Vrhovac. *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*. Ur. Franko Mirošević. Zagreb: ŠK. 427–43.
- Nikica KOLUMBIĆ, 1978: Didaktičnost kao dramaturška komponenta hrvatske prosvjetiteljske drame. *Dani hvarskog kazališta 18 stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*. Ur. Marin Franičević i dr. Split: Čakavski sabor. 98–120. [Na mreži](#).
- Mihovil KOMBOL, 1961: Sjeverna Hrvatska uoči preporoda. *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*. Ur. Jakša Ravlić. Zagreb: MH. 397–418.
- Ulrich L. LEHNER, 2010: The many faces of the Catholic Enlightenment. *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*. Ur. Ulrich L. Lehner i dr. Leiden, Boston: Brill. 1–61.
- Ulrich L. LEHNER, 2016: *The Catholic Enlightenment. The Forgotten History of a Global Movement*. New York: Oxford University Press.
- Josip MATASOVIĆ, 2008: *Iz galantnog stoljeća (kulturnohistorijski fragmenti)*. Knjiga prva. Zagreb: Dora Krupićeva.

- Adam grof ORŠIĆ SLAVETIČKI, 1943: Uspomene Adama grofa Oršića Slavetičkoga od godine 1725. do godine 1814. *Rod Oršića*. Zagreb: Izdanje hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda. 55–113.
- Dragutin PAVLIČEVIĆ, 1987: Maksimilijan Vrhovac. Život i djelo (1752–1827). *Dnevnik/Diarium*. Svezak 1. (1801–1809). Ur. Dragutin Pavličević, prir. i prev. Metod Hrg, Josip Kolanović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Sveučilišna naklada Liber, ČGP Delo, OOUR Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. 52–79.
- Saša POTOČNJAK, 2011: Anonimna kajkavska adaptacija Poszlenovich y nyegovi szini. *Kaj* 44/1–2. 21–33. [Na mreži](#).
- Dragutin PROHASKA, 1916: *Komedija staroga Zagreba*. Zagreb: Tisak kraljevske zemaljske tiskare. 3–20.
- Joanna RAPACKA, 1996: Zamiranje plemićke ideologije u kontekstu oblikovanja nacionalne ideologije. *Dani hvarskog kazališta. Hrvatska književnost 18. stoljeća: tematski i žanrovski aspekti* (Knjiga 22). Ur. Nikola Batušić i dr. Split: Književni krug. 20–8. [Na mreži](#).
- Ljerka SEKULIĆ, 2003: Prvo razdoblje prosvjetiteljstva i građanska kultura osjećajnosti. *Povijest njemačke književnosti*. Ur. Viktor Žmegač. Zagreb: HSN. 73–90.
- David SORKIN, 1999: Reform Catholicism and Religious Enlightenment. *Austrian History Yearbook* 30/20. 187–219.
- Vladimir STIPETIĆ, 2000: Agrarno-ekonomski pogledi Nikole Škrleca Lomničkog. *Nikola Škrlec Lomnički 1729–1799*. Sv. 2. Ur. Eugen Pusić i dr. Zagreb: HAZU, HDA, Pravni fakultet u Zagrebu. 151–68.
- Ivan ŠKREBLIN, 1944: Pastorizacija u gradu Zagrebu kroz 18. i 19. stoljeće. *Kulturno poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije*. Prvi dio. Zagreb: Izdanje hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda. 727–808.
- Olga ŠOJAT, 1962: Kajkavska drama i razvitak hrvatskoga kazališta. *RAD JAZU* (Knjiga 5). 175–84.
- Olga ŠOJAT, 1969: Starija hrvatska kajkavska drama. *Kaj* 2/11. 44–52.
- Olga ŠOJAT, 1970: O dvjema kajkavskim revolucionarnim pjesmama s kraja osamnaestog stoljeća. *Croatica* 1/1. 211–36. [Na mreži](#).
- Olga ŠOJAT, 1975: Pregled starije hrvatskokajkavske književnosti. *Kaj* 8/9–10. 5–56.
- Olga ŠOJAT, 1991: Nikola Neralić – novo ime hrvatskokajkavske dramske književnosti. *Kaj* 24/2–3, 4. 23–42. 19–34.
- Milivoj ŠREPEL, 1897: Baron Tamburlanovič. *Građa za povijest književnosti hrvatske*. Knjiga 1. 68–84. [Na mreži](#).
- Maksimilijan VRHOVAC, 1987: *Dnevnik/Diarium*. Svezak 1. (1801–1809). Ur. Dragutin Pavličević, prir. i prev. Metoda Hrg, Josip Kolanović. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Sveučilišna naklada Liber, ČGP Delo, OOUR Globus, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

POVZETEK

Čprav se je o anonimnih kajkavskih semeniških dramah *Čini barona Tamburlana* (1801) in *Mislibolesnik iliti Hipokondrijakuš* (1803) v hrvaški literarni zgodovini precej pisalo, se

prispevek ukvarja z razsvetljenskimi prvinami omenjenih dram in jih skuša natančneje definirati v kontekstu katoliško-razsvetljenskega dela zagrebškega škofa Maksimilijana Vrhovca. Pod njegovim okriljem se je namreč razvijala gledališka dejavnost v zagrebškem škofijskem semenišču na Kaptolu. V tem smislu je pomemben vpliv socialne in ekonomske problematike ter navezava na ekonomske ideje Nikole Škrleca, bližnjega Vrhovčevega prijatelja. Pri tem se v prispevku upoštevajo značilnosti žanra in poetike semeniških kajkavskih dram, politični kontekst francosko-avstrijskih vojn ter prodori idej francoske revolucije (jakobinci) na prostor osrednje (Banske) Hrvaške. Čeprav literarna zgodovina (Šojat 1991: 30; Batušić 2001: 14) izpostavlja antifevdalni ton teh dram, se ta nanaša predvsem na kritiko razsipnega in lenobnega obnašanja plemstva (pri čemer ni vprašljiv družbeni red oziroma razredna klavzula), ki ni v skladu s koristnim delovanjem v duhu kameralizma in katoliškega razsvetljenstva. V analiziranih kajkavskih semeniških dramah so prepoznavni poetični vplivi, osnovani na teoretičnih stališčih Johanna Christopha Gottscheda, ki se je močno opiral na filozofijo Christiana Wolffa, ta pa je pomembno vplival tudi na katoliške razsvetljence v Avstriji (Klueting 2010: 153). Prenos idej je viden predvsem v vplivu (avstrijskega) katoliškega razsvetljenstva, za katerega je značilno delovanje škofa Vrhovca, ki je bil resnično *spiritus movens* gledališke dejavnosti v zagrebškem semenišču na prehodu iz 18. v 19. stoletje.